

polítiques, culturals feministes i de dissidències sexuals com a productes d'una materialitat relacional, precària i contingent considerades des d'una perspectiva feminista i *queer* oberta a la interseccionalitat i la descolonialitat. Sobre aquestes qüestions ha promogut programes culturals i publicat diverses obres, la més recent de les quals ha estat la coedició, juntament amb Javier Sáez, d'*El libro de buen Vmor. Sexualidades raras y políticas extrañas*. Actualment, treballa en el seu títol de doctora sobre maneres de pensar i de fer polítiques queer-feministes durant la dècada dels noranta, amb un èmfasi especial en les pràctiques artístiques durant aquesta dècada a Espanya, temàtica sobre la qual ja té un recorregut en producció i recerca.

LARA ALMARCEGUI

Viu i treballa a Rotterdam. La seva obra se centra a explorar llocs abandonats i a catalogar acuradament la tendència de cada lloc a l'entropia. L'any 2013 va sorprendre el públic omplint el pavelló espanyol de la Biennial de Venècia amb els mateixos materials necessaris per construir-lo, i d'aquesta manera el va convertir en una ruïna. Activa en una època

BIBLIOGRAFIES

A.F.R.I.K.A., grup autònom; Blissett, Luther, i Brünzels, Sonja. *Manual de guerrilla de la comunicació*. Barcelona: Virus, 2000.

ALBARRÁN, Juan. *Disputas sobre lo contemporáneo. Arte español entre el antifranquismo y la posmodernidad*. Madrid: EXIT, 2019.

ALIAGA, Juan Vicente, i Mayayo, Patricia (ed.). *Genealogías feministas en el arte español: 1960-2010*. Lleó: MUSAC, 2013.

ALMARCEGUI, Lara. *Lara Almarcegui: exposición documental: demoliciones, descampados, huertos urbanos*. Múrcia: Centro Párraga, 2003.

BEY, Hakim. *TAZ: Zona Temporalmente Autónoma, anarquía ontológica, terrorismo poético*. Madrid: Talasa, 1996.

BISHOP, Claire. *Infiernos artificiales. Arte participativo y políticas de la espectacularidad*. Taller de Ediciones Económicas, 2017.

BLANCO, Paloma; Carrillo, Jesús; Claramonte, Jordi, i Expósito, Marcelo (ed.). *Modos de hacer. Arte crítico, esfera pública y acción directa*. Salamanca: Universitat de Salamanca, 2001.

BOURRIAUD, Nicholas. *Estética relacional*. Buenos Aires: Adriana Hidalgo Editora, 2008 (ed. original: 1998).

BOYD, Andrew, i Mitchell, Dave Oswald (ed.). *Bella Revuelta*. Santander: Milrazones, 2014.

CARRILLO, Jesús. *Space Invaders. Intervenciones artístico-políticas en un territorio en disputa*. Madrid: Brumaria, 2018.

de renovacions urbanes extensives i gran especulació a Europa, Lara Almarcegui s'ha dedicat a reivindicar llocs oblidats i abandonats mitjançant la producció de guies sobre els descampats de les ciutats, cosa que li ha servit per aconseguir-ne fins i tot la protecció legal.

NASHELI JIMÉNEZ DEL VAL

Investigadora i professora d'Estudis de Cultura Visual. Del 2014 al 2018 va ser investigadora associada «C» a l'Institut de Recerques Estètiques de la UNAM, on va dur a terme la recerca «Muerte violenta. Imágenes de escarmiento, sensacionalismo y denuncia en México (1994-2012)». Ha estat investigadora postdoctoral Marie Curie-Beatriu de Pinós, professora d'Estudis Llatinoamericans a la Universitat de Stirling i investigadora convidada Getty a l'Institut National d'Histoire de l'Art. Va obtenir el doctorat en Estudis Culturals a la Universitat de Cardiff, i el màster en Estudis Polítics i Socials i el grau en Comunicació Gràfica a la UNAM. La seva publicació més recent es titula *Evidencia de un asesinato. Colosio y las imágenes de muerte violenta*. Actualment, desenvolupa el projecte de recerca «Visualidad, autoridad y contra-miradas en la era de la necropolítica».

CARERI, Francesco. *Walkscapes*. Barcelona: Gustavo Gili, 2002.

DE DIEGO, Estrella. *Artes visuales en Occidente desde la segunda mitad del siglo XX*. Madrid: Cátedra, 2015. *Desacuerdos. Sobre arte, políticas y esfera pública en el arte español*, núm. 1-9, MACBA-MNCARS-UNIA, 2004-2014.

Exèrcit Zapatista d'Alliberament Nacional. *Documentos y comunicados 3*. Mèxic D. F.: Ediciones Era, 1997.

EXPÓSITO, Marcelo. «Imágenes de la resistencia global: nadie sabe lo que un cuerpo puede». A: *OjodePez*, 2003. Accessible a: <http://marceloexposito.net/entresuenos/escritos>.

GUASCH, Anna Maria. *El arte último del siglo XX*. Madrid: Alianza, 2000.

LARSEN, Lars Bang. «The Long Nineties. Revisiting art's social turn and the 1990s: the decade that has yet to end». A: *Frieze*, 1 de gener de 2012. Accessible a: <https://frieze.com/article/long-nineties>.

LARSEN, Lars Bang. «Social Aesthetics: 11 examples to begin with, in the light of parallel history». Afterall, 1, Londres, Central Saint Martin's School of Art and Design, 1999.

MARZO, Jorge Luis, i Mayayo, Patricia. *Arte en España, 1939-2015. Ideas, prácticas, políticas*. Madrid: Cátedra, 2015.

RAMÍREZ BLANCO, Julia. *Utopías artísticas de revuelta*. Madrid: Cátedra, 2014.

RAMÍREZ BLANCO, Julia. *Los descampados de promisión de Lara Almarcegui. Quintana 22*, novembre de 2013. Accessible a: <https://juliamirezblanco.files.wordpress.com/2011/09/losdescampados-de-promisic3b3n-de-lara-almarcegui.pdf>

CURS

Utòpics 90: Entre el gir social de l'art i la dimensió estètica de l'activisme

Curs sobre art i cultura contemporània

Del 19 de febrer de 2020 al 1 d'abril de 2020

Lara Almarcegui, *Abrir un descampado*, Bruseles, 2000.

El 1989, la caiguda del mur de Berlín semblava confirmar l'arribada d'un capitalisme sense fissures. No obstant això, els anys noranta, destinats, aparentment, a celebrar les democràcies capitalistes, van veure néixer una proliferació de moviments contraculturals i activistes que qüestionaven l'individualisme neoliberal a partir de dissidències col·lectives. En una mena de «gir social», els artistes d'aquella dècada també van estar marcats per un interès per la col·lectivitat. En ells va ressorgir l'interès per formes creatives que buscaven, més que la fabricació d'objectes, la creació de situacions i espais en què es poguessin produir moments de comunitat, generositat i protesta. En certa manera, amb el seu impuls del canvi social, semblava que estaven reprenent el fil que havia quedat solt durant els anys seixanta i setanta. Tanmateix, com que ara se situaven en un context diferent, cal preguntar-se quin paper van tenir aquestes pràctiques dins del neoliberalisme.

Alternant elements globals i locals, i entre la vista general i el pla de detall, el curs aborda els diversos retorns d'allò que es pot considerar comunitari. Com flaixos, apareixen diferents moviments i tendències: l'historiador de l'art **Jesús Carrillo** abordarà l'art polític i l'art activista; la sociòloga i activista **Fefa Vila** parlarà de les comunitats queer de les quals ella mateixa va formar part; el comissari **Lars Bang Larsen** reflexionarà sobre algunes de les particularitats del «gir social» de l'art; l'experta en estudis visuals **Nasheli Jiménez del Val** se centrarà en la creativitat del moviment zapatista mexicà, i, finalment, l'artista **Lara Almarcegui** farà un recorregut per les tendències neositucionistes i la relació de l'art amb el territori.

Els relats que ens porten a un passat tan recent resulten propers i estranys al mateix temps. Però els camins que es van emprendre una vegada continuen quedant com vies obertes: aquestes sessions són una invitació a endinsar-nos-hi de nou.

Lloc: Auditori Meier. **Horari:** 19 h

PROGRAMA

19 DE FEBRER

19 h Julia Ramirez-Blanco

Art i activisme als noranta: contra (i amb) el capitalisme salvatge

Traçant una visió panoràmica, aquesta xerrada farà un recorregut pel desig de comunitat dins de l'activisme i l'art dels anys noranta. Anirem des de l'orquestració de les dissidències locals fins a les protestes globals del moviment antiglobalització; passarem pels intents d'unir art i activisme i, finalment, tractarem les pràctiques col·lectives de l'art contemporani. Dins d'aquest últim, abordarem l'anomenat «gir social» i el posarem en relació amb el context del neoliberalisme. En aquest sentit ens formularem una pregunta: és possible llegir pràctiques com l'art públic, l'art relacional o l'art de context com una compensació simbòlica per totes les pèrdues que ha suposat el capitalisme neoliberal? Resulta obvi que les retallades en l'estat del benestar i l'individualisme d'una societat cada vegada més mercantilitzada deixen un buit que ens interpel·la. Entre la confrontació i la compensació, entre la pràctica i la representació, els imaginaris dels noranta se'ns apareixen com fantasmes d'una possibilitat que ressorgeix com un pòsit del nostre present.

26 DE FEBRER

19 h Jesús Carrillo

Art i lluites ciutadanes: Lavapiés, un barri en disputa

Les narracions sobre l'anomenada «gentrificació» solen començar amb l'arribada de nous veïns, artistes i burgesos bohemis que, segons s'argumenta, fan de cap de pont en el desplaçament del depauperat veïnat tradicional i en el canvi d'ús del barri, que, mitjançant la seva presència, adquireix un aire elegant i atractiu per als inversors i els pobladors acabalats. Els processos que van tenir lloc a Lavapiés en el canvi de segle posen de manifest que aquestes narracions deterministes amaguen altres alternatives en què els veïns –els nous i els de tota la vida– s'alien en un front en defensa de la vida en comú.

Certament, les administracions públiques van voler utilitzar l'element «cultural» com a catalitzador de la transformació del barri mitjançant la instal·lació d'infraestructures concebudes d'esquena a la demografia real del barri. No obstant això, l'art, en mans de veïns, artistes i activistes, lluny de ser únicament una eina cosmètica aliada amb la gentrificació, va servir d'aglutinant d'una voluntat de resistència davant l'envit del capital, així com de catalitzador de noves formes de relació i de nous imaginaris en què la vida juntament amb els altres diversos no era tan sols possible sinó també desitjable. En un moment en què les nostres ciutats –Lavapiés n'és, de nou, un exemple– són objecte de pressions renovades de la nova indústria turística i de l'oci, és urgent recordar aquests processos, i aprendre de l'experiència.

4 DE MARÇ

19 h Anna Maria Guasch

Biennialisme i globalització del sistema de l'art

Tot i que es tracta d'un procés que havia començat a gestar-se molt abans, la dècada dels noranta es caracteritza, entre altres coses, pel triomf de la globalització neoliberal.

I aquesta dimensió també es convertirà en un element fonamental de l'art. En aquest sentit, es pot dir que aquesta història comença el 1989, l'any de la caiguda del mur de Berlín, durant el qual tenen lloc tres exposicions que parlen del sentit global de l'art: la Biennal de l'Havana (l'Havana), *L'altra història* (Hayward Gallery, Londres) i *Mags de la Terra* (Centre Georges Pompidou, París). Però aquesta idea de la globalització no tan sols va ser temàtica, sinó que es va consolidar en la proliferació d'exposicions internacionals arreu del món que expressaven la fantasia d'un planeta sense fronteres, obert a la lliure circulació artística. Partint de la instal·lació *Trans_accions*, de Stewart Smith (2012), com a punt d'inici actual, aquesta xerrada es remunta als orígens de les biennals i les megaexposicions dels anys noranta mitjançant un recorregut per diversos exemples paradigmàtics.

11 DE MARÇ

19 h Lars Bang Larsen

L'art com a signe de l'element social. L'economia política de l'art contemporani i els anys noranta

Durant els anys noranta l'art contemporani va canviar per convertir-se en el que coneixem avui dia en el circuit artístic globalitzat. Va ser una dècada, just després de la guerra freda, marcada per les ruptures en l'orientació històrica i ideològica, però també es va caracteritzar per la continuació dels processos de privatització que havien començat durant els anys vuitanta. De manera simultània a aquestes transvaloracions tan profundes dels conceptes i les pràctiques artístics, el factor «social» es va convertir en un significant important en la producció artística. En aquesta ponència, Lars Bang Larsen, que va formar part de l'escena artística escandinava del moment, ens parlarà del significat del factor social i de com va anar transitant, en l'art, entre la pràctica, l'essència i el simulacre.

18 DE MARÇ

19 h Fefa Vila

Pràctiques polítiques i expressions culturals queer-feministes: maneres de fer i de pensar a (l'Espanya de) la dècada dels noranta

En aquesta sessió ens aturarem a analitzar com i per què les pràctiques *queer*-feministes irrompen en l'escenari polític i cultural de finals dels vuitanta, i a Espanya, concretament, durant la dècada dels noranta. Algunes obres ja s'han ocupat d'estudiar la influència d'aquestes aportacions queer-feministes en altres països i en altres contextos culturals, però en una mesura inferior a Espanya. No obstant això, el seu impacte, i sobretot l'agenda antinormativa que van desplegar, encara continuen vigents en l'actualitat. A Espanya la dècada dels noranta va ser l'època en què van irrompre una sèrie de contranarratives, (sub)cultures i polítiques d'una història col·lectiva que fins aleshores es presentava fragmentada. Tenir-les en compte permet no tan sols fer una relectura del nostre passat i contextualitzar quins canvis s'han produït recentment i de quina manera, sinó també preguntar-nos com determinen la nostra actualitat, on som i quines són les prioritats ara mateix. Però, a més, aquestes noves maneres de pensar la vida i l'art, la dimensió política, tenen com a resultat maneres innovadores en el fer i en el sentir que impulsaran l'emergència i la construcció de subjectivitats polítiques renovades i radicals.

25 DE MARÇ

19 h Lara Almarcegui

Drets minerals: què hi ha sota la ciutat i qui n'és el propietari?

A finals dels noranta –una època de renovació urbana extensiva–, Lara Almarcegui va començar a treballar en l'àmbit dels terrenys oblidats, solars i descampats com a únics llocs que s'escapaven de l'excés de construcció i de disseny. Els seus projectes han consistit en la producció de sèries de guies de descampats, i fins i tot en la defensa legal d'aquests espais.

Amb la intenció de mostrar l'origen de les «construccions», ha presentat els materials necessaris per fer un edifici o n'ha mostrat les runes després de la demolició, cosa que li permet descompondre una edificació en els seus materials de construcció i mostrar com serà quan sigui demolida. Aquestes instal·lacions, que confronten el públic amb el gran volum i la materialitat de l'arquitectura, han estat una meditació espectacular sobre la relació entre física, política i arquitectura.

«Qui és l'amo de l'espai sota terra? Què hi ha a sota i com s'instrumentalitza?» Aquestes preguntes porten l'artista a localitzar jaciments de ferro i de materials de construcció, i a negociar l'adquisició de drets miners d'exploració, com és el cas d'Oslo, Graz i, recentment, el volcà d'Agràs. Sense intenció d'extreure el mineral, sinó, al contrari, amb el propòsit de protegir-lo, «el projecte vol cridar l'atenció sobre com s'origina el territori des del punt de vista geològic i com es divideix i es destrossa per explotar-lo».

1 D'ABRIL

19 h Nasheli Jiménez del Val

Cas d'estudi: l'Exèrcit Zapatista d'Alliberament Nacional

L'Exèrcit Zapatista d'Alliberament Nacional (EZLN, per les sigles en castellà) va irrompre en l'escena política mexicana la matinada de l'1 de gener de 1994. Armat amb fusells i comunicats poètics, aquest alçament indígena va saber qüestionar els discursos neoliberals i primermundistes que el govern de Carlos Salinas de Gortari havia venut a Mèxic i a l'estranger en el seu esforç per consolidar l'establiment del primer Tractat de lliure comerç d'Amèrica del Nord (TLC-AN). Però, a més, l'EZLN va ser capaç de crear vincles entre els greuges històrics que havien patit les seves comunitats indígenes i la mena de neocolonialisme intern que perpetuaria la implementació total del neoliberalisme a la regió. D'aquesta manera, l'EZLN va ser un dels primers grups –i un dels més vociferants– a iniciar un moviment social a escala nacional i mundial en contra de la globalització. Però l'EZLN no tan sols va representar un innovador moviment antineoliberal indígena, sinó que també va saber seduir els imaginaris politicoculturals de la nació i del món. Els comunicats poètics del subcomandant Marcos, la gràfica neozapatista, el simbolisme del passamuntanyes, l'ús efectiu de les incipients comunicacions digitals, tots aquests van ser elements que van contribuir a la causa. Aquesta presentació oferirà un recorregut pels recursos culturals que va utilitzar l'EZLN per comunicar les seves demandes, obtenir el suport popular a Mèxic i forjar xarxes de suport estrangeres durant els primers anys de la seva emergència en l'escena política nacional i mundial.

BIOGRAFIES

JULIA RAMÍREZ-BLANCO

Doctora en Història de l'Art i professora de la UB (contracte Juan de la Cierva), especialitzada en les relacions entre art, utopia i política. És autora d'*Utopias artísticas de revuelta* (Cátedra, 2014), traduït a l'anglès amb el títol d'*Artistic Utopias of Revolt* (Palgrave, Nova York-Londres, 2018). Editora del número monogràfic de *REGAC Journal* «Non-Textual Utopias» (2018), també ha estat traductora d'Erwin Panofsky. Ha estat investigadora visitant a les universitats de Princeton, Nova York i Picardie i a l'Escola Superior d'Arquitectura de Nantes. Ha impartit conferències en museus com el Prado, el Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofia o la Württembergischer Kunstverein. Va ser becària de l'Acadèmia d'Espanya a Roma (2015-2016), i cocomissària de l'exposició *La gran revolució domèstica* (Famillistère, Guise, 2019). juliaramirezblanco.com

JESÚS CARRILLO

Llicenciat en Història de l'Art per la Universitat de Múrcia, té un màster en Estudis Històrics per l'Institut Warburg de la Universitat de Londres i és doctor en Història per la Universitat de Cambridge (King's College). Ha estat investigador convidat a la Huntington Library de Los Angeles, a la Universitat de Brown (Rhode Island) i al Consell Superior de Recerques Científiques de Madrid. Des del 1997 és professor al Departament d'Història i Teoria de l'Art de la Universitat Autònoma de Madrid, on és professor titular des del 2007. Del juny del 2008 al desembre del 2014 va dirigir el Departament de Programes Culturals del Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofia.

ANNA MARIA GUASCH

Catedràtica d'Història de l'Art Contemporani a la Universitat de Barcelona. Ha publicat extensament sobre l'art internacional de la segona meitat del segle XX i les exposicions que l'han generat. Actualment, les seves línies principals de recerca són l'arxiu, la memòria i l'art contemporani; la història de l'art i els estudis visuals, i l'art contemporani i la globalització. Dins d'aquesta última línia, destaca el seu llibre *El arte en la era de lo global* (1989-2015), publicat per Alianza Forma el 2016, així com *The Codes of the Global in the Twenty-First Century* (Ediciones UB, 2018) i *The Turns of the Global* (Ediciones UB, 2019). Ha estat professora visitant a les universitats de Princeton, Yale, Columbia i San Diego i a la School of the Art Institute of Chicago, així com investigadora convidada al Getty Research Institute.

LARS BANG LARSEN

Historiador de l'art, escriptor i curador adjunt del Moderna Museet d'Estocolm. Ha estat (co)curador d'exposicions com ara *Muses de fang. Diatriba sobre la tecnologia*, al Moderna Museet (2019), *Dierk Schmidt: culpa i deutes*, al Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofia (2018), o *Incertesa viva*, la XXXII edició de la Biennal de São Paulo (2016). Entre les seves obres cal destacar *Arte y norma* (Cruce Casa, 2016), *Networks* (Whitechapel, 2014) o *The Model. A Model for a Qualitative Society* (1968) (MACBA, 2010).

FEFA VILA NÚÑEZ

Feminista i va ser promotora del grup *queer*-artista LSD durant els anys noranta a Madrid. És sociòloga i professora associada al Departament de Sociologia: Metodologia i Teoria de la Universitat Complutense de Madrid. Ha fet estades a la Universitat de Califòrnia, la Universitat d'Utrecht i la Universitat de Manchester. El seu principal interès de recerca són l'arxiu i la historiografia en relació amb els subjectes subalterns, la memòria i la construcció del desig, així com les pràctiques